
Prof. Theodor Hellbrügge, Čestný doktorát honoris causa Univerzita Karlova dne 29. ledna 2003

Prof. Theodor Hellbrügge, Čestný doktorát honoris causa Univerzita Karlova dne 29. ledna 2003

Magnificence, vážené kolegyně a kolegové,

Jmenování čestným doktorem Karlovy Univerzity je pro mne vrcholnou událostí mého života. Korunuje mnohaletou vědeckou spolupráci s výzkumníky III. Lékařské a Filozofické fakulty v Praze. Tato spolupráce začala v době, kdy mezi našimi zeměmi byl ještě hluboký příkop, který znemožňoval i docela obyčejnou cestu z Mnichova do Prahy.

Podnětem k této spolupráci byl historický vývoj, který úzce spojuje pražskou pediatrii s dětským lékařstvím v Evropě a zvláště v Německu. Např. Pražský nalezinec byl jednou z kolébek sociální pediatrie, a založení mé katedry sociální pediatrie v Mnichově má tedy mnohé kořeny i v Praze. Praha není jen nejstarší Univerzitou na sever od Alp, nýbrž představuje pro mne skutečné hlavní město Evropy. Řeč užívaná ve dvorské kanceláři v Praze v době Karla IV., který z Prahy pokojně vládl Evropě, se stala základem mé mateřštiny. Proto si dovoluji přednést tento proslav v tehdejším jazyce pražského dvora, kterou Lutherův překlad Bible povýšil na jazyk Němců.

Už před půlstoletím jsem všem svým pražským přátelům - a oni to jistě potvrdí - vždycky říkal: "Teprve až cesta z Vídně do Prahy bude jako za Mozartových časů možná bez závor, stane se Evropa opět tím, čím odevždy byla." Tomuto času se stále více přibližujeme a doufáme, že to bude šťastná doba pro všechny děti.

Koncept vývojové rehabilitace - většina programů v tomto novém konceptu časné diagnostiky, časné terapie a časného sociálního začlenění - čerpal mnohé podněty z rozhovorů a společných výzkumných prací ve spolupráci Prahy a Mnichova. Začalo to Mnichovskou funkční diagnostikou, k níž bylo inspirací setkání s nezapomenutelnou Marií Damborskou z Luhačovic.

Týká se později, nikoli však naposled, kinesiologické diagnostiky a kinesiologické terapie, kterou v Praze rozvinul Václav Vojta a jejíž šance pro vývojovou rehabilitaci jsem rozpoznal ve chvíli, kdy Vojta v Mnichově vyšetřil první dítě. Tento systém jsem uvedl do Dětského centra v Mnichově a tato diagnostika a terapie odtud nastoupila své vítězné tažení do celého světa. Vojtovo životní dílo vycházelo ze slavné pražské Hennerovy neurologické školy. Z této školy vzešli i další vynikající neurologové. Rád bych tu zmínil Vladimíra Vlacha, jehož životní dílo je spojeno se studiem stovek tzv. primitivních reflexů u kojenců. Po léta předkládal své jedinečné znalosti na kongresech v Brixenu německým dětským lékařům. Jmenován si zaslouží být i Jiří Dolanský, o němž jsem se nedávno dověděl, že bohužel již zemřel.

Naše studie o deprivaci jsou úzce spjaty s výzkumy, které v Praze po mnohá léta prováděli Josef Langmeier a Zdeněk Matějček a jejichž výsledky jsou příkladem pro celý svět. Z těchto výzkumů vznikl i nezapomenutelný film Děti bez lásky. Ve zmatcích let kolem r. 1968 se film ztratil. Naštěstí jsem však v Mnichově měl uchovánu jednu kopii a mohl jsem s p. Goldbergerem, režisérem filmu, pořídit novou kopii, jež v Mnichově i dnes plní významnou úlohu při překonávání následků psychické deprivace.

Paní dr. Damborská mě tehdy upozornila na mladého výzkumníka, který působil v pražském Ústavu pro matku a dítě: na Hanuše Papouška. Odešel z Prahy do Leningradu, aby se seznámil s podněty práce Pavlova institutu, přešel na Harvard a z Harvardu do Mnichova do Ústavu Maxe Plancka pro psychiatrii. Jeho výzkumům, v něž vyústily jeho mezinárodní zkušenosti, vděčíme za snad nejdůležitější poznatek moderní pediatrie o jedinečné kompetenci kojenců. Společně se svou manželkou založil Papoušek oddělení, v němž se studovali zejména mladší kojenci. Toto oddělení jsem převzal do Dětského centra v Mnichově, když bylo v Max Planckově ústavu zrušeno. Zde vznikl diagnostický nástroj, jehož význam pro budoucnost pediatrie na celém světě nesmí být podceněn: mikroanalýza interakčního chování mezi kojencem a matkou pomocí videozáznamu. Tato metoda se z Mnichova vrátila do Prahy a je nyní praktikována manželi Rodnými v Dětské fakultní nemocnici v Motole.

Videem podporovaná interakční diagnostika nám přinesla důležité nové poznatky. Nebezpečí porodu, které se projevuje novorozeneckou úmrtností, se ukázalo být i větším ohrožením pro matku, než je patrné z údajů o úmrtnosti. Videem

podporovaná diagnostika ukázala, že mnohočetné patické jevy, jako např. abnormální křik kojence, mnohdy vznikají v důsledku více či méně vyjádřené těhotenské psychosy, jež činí matku neschopnou optimálně komunikovat se svým dítětem.

Videem podporovaná interakční diagnostika pomáhá při rozvíjení péče o děti se sluchovým postižením. Jak důležité to je, to nám dokládá vývoj řeči u dětí neslyšících. Ve věku 6 měsíců se vývoj řeči těchto dětí podle Mnichovské funkční diagnostiky zastavil. Děti jako by oněměly. Na základě těchto poznatků vyvinul Armin Giebel nový diagnostický nástroj: Echo - screen (skrinink sluchu). Získali jsme tak možnost objevit poruchy sluchu již bezprostředně po porodu a instruovat matku, jak s dítětem cíleně komunikovat. Podpora rozvoje řeči se tak stala novou úlohou pediatrie. Hodnocení vývoje řeči (řečový věk) je pevnou složkou Mnichovské funkční diagnostiky.

Úspěchy preverbálního rozvíjení řeči jsou téměř k neuvěření. Z neslyšících dětí vyrůstají normálně hovořící dospělí, a to dokonce bez kochleárního implantátu. Navzdory poruše sluchu se tyto mladí lidé běžně zařazují do společnosti, jsou schopni studovat jako ostatní a skládat s nimi zkoušky.

A tak spojuji toto poděkování s projevem hlubokého vděku výzkumníkům z Univerzity Karlovy, s nimiž mne spojuje přátelství. Myslím přitom na již zesnulého prof. Švejcara, který ještě před svou smrtí napsal mému příteli Johannesu Pechsteinovi, že v českých zákonech zajišťujících placenou mateřskou dovolenou spatřuje velký pokrok také pro rozvoj dětského lékařství. Myslím na prof. Blažka, posledního ředitele v budově bývalého nalezince. Vzpomínám také na docenta dr. Vladimíra Vlacha, který svými výzkumy o časných dětských reflexech získal světovou proslulost a jemuž jsou němečtí pediatři zavázáni díkem za to, jak se přičinil v Brixenu o jejich další vzdělávání. Můj dík patří v neposlední řadě mým zde přítomným přátelům, jako jsou prof. Dunovský, prof. Matějček, prof. Janda, prof. Komárek, prof. Koutecký a dr. Šturma, s jejichž pomocí, jak doufám, se podaří v motolské nemocnici vybudovat oddělení novorozenecké vývojové rehabilitace, jež sjednotí všechny jedinečné pražské aktivity na jednom oddělení, a Praha se tak stane opět modelem.

V rámci tohoto zamyšlení bych ještě rád zmínil naše těsné kontakty na poli léčebné pedagogiky podle Marie Montessoriové. Tak jsme se stali svědky zrodu konceptu vývojové rehabilitace, který ve spolupráci Mnichova a Prahy je s to přinést bohaté plody pro celou Evropu.

Prof. Theodor Hellbrügge,
Dr.h.c. (Karlova Universita, Praha),
dne 29. ledna 2003
Verehrte Kolleginnen und Kollegen,

Die Ernennung zum Ehrendoktor an der Karls-Universität in Prag stellt für mich einen Lebenshöhepunkt dar. Sie ist die Krönung einer jahrzehntelangen wissenschaftlichen Kooperation mit Forschern aus der Medizinischen und der Philosophischen Fakultät in Prag. Sie begann schon zu einer Zeit, als ein tiefer Graben zwischen unseren Ländern auch nur eine gewöhnliche Reise von München nach Prag fast unmöglich machte.

Anstoß für die Kooperation war für mich das historische Vermächtnis, welches die Prager Kinderheilkunde mit der Kinderheilkunde in Europa und speziell in Deutschland aufs Engste verbindet. Die Prager Findelanstalt beispielsweise ist eine der Geburtsstätten der Sozialpädiatrie, und die Gründung meines Lehrstuhls für Sozialpädiatrie in München hat deshalb auch in Prag vielfältige Wurzeln. Prag ist nicht nur die älteste Universität nördlich der Alpen, sondern für mich auch die eigentliche Hauptstadt Europas. Die Prager Kanzleisprache zu Zeiten Karls IV., der von Prag aus ganz Europa friedlich beherrschte, wurde zur Basis meiner deutschen Muttersprache. Deshalb erlaube ich mir auch, diese Dankesworte in der ehemaligen Prager Kanzleisprache vorzutragen, die durch Luthers Bibelübersetzung zur Sprache der Deutschen wurde.

Schon vor einem halben Jahrhundert habe ich allen Prager Freunden - und Sie werden das hier bestätigen können - immer gesagt: Erst wenn wie zu Mozarts Zeiten eine Reise von Wien nach Prag ohne Schranken möglich ist, wird Europa wieder zu dem werden, was es einst war. Dieser Zeit gehen wir mehr und mehr entgegen und hoffen, dass es eine glückliche Zeit für alle Kinder wird.

Das Konzept der Entwicklungs-Rehabilitation - letztlich die meisten Programme in diesem neuen Konzept der Frühdiagnostik, Frühtherapie und frühen sozialen Eingliederung - erhielt seinen Anstoß durch Gespräche und gemeinsame wissenschaftliche Arbeiten zwischen Prag und München. Das beginnt mit der Münchener Funktionellen Entwicklungsdiagnostik, zu der die Begegnung mit der unvergessenen Marie Damborska aus Luhacovice den Anstoß gab.

Das betrifft ferner und nicht zuletzt die kinesiologische Diagnostik und kinesiologische Therapie, die Vojta in Prag konzipierte und deren Chance für die Entwicklungs-Rehabilitation ich im ersten Moment erkannte, als Vojta in München das erste Kind untersuchte. Dieses System habe ich dann in das Kinderzentrum München geholt und diese Diagnostik

und diese Therapie hat von München aus ihren Siegeszug in alle Welt angetreten. Vojtas Lebenswerk entsprach letztlich aber der berühmten Prager Neurologie unter Henner. Aus seiner Schule gingen bedeutende Kinderneurologen hervor. Hier möchte ich Vladimir Vlach erwähnen, dessen Lebenswerk mit den Studien an Hunderten von sogenannten primitiven Reflexen beim Säugling verbunden ist. Er stellte jahrelang in Brixen seine einzigartigen Erkenntnisse den deutschen Kinderärzten vor. Hier muss auch Jiri Dolansky erwähnt werden, von dem ich jetzt erst hörte, dass er leider verstorben ist.

Unsere Studien über Deprivation sind eng verbunden mit den einzigartigen Forschungen, die Josef Langmeier und Zdenek Matejcek und ihre Gruppe in Prag über Jahrzehnte für alle Welt vorbildlich geleistet haben. Aus diesen Forschungen ging der unvergessene Film "Kinder ohne Liebe hervor". Er war in den Wirren um den Dubcek-Aufstand verloren. Ich besaß aber zufällig in München eine Kopie und konnte mit Herrn Goldberger, der die filmische Gestaltung des Filmes in Prag leitete, eine neue Kopie gestalten, die auch heute noch von München eine wichtige Aufgabe bei der Bekämpfung des Deprivationssyndroms erfüllt.

Frau Dr. Damborska machte mich damals auf einen jungen Forscher aufmerksam, der in Prag am Institut für Mutter und Kind tätig war: Hanus Papousek. Er ging von Prag nach St. Petersburg, um sich Anregungen am Pawlow-Institut zu holen, wechselte nach Harvard und von Harvard nach München ans Max-Planck-Institut für Psychiatrie. Seinen Forschungen, in die diese internationalen Erfahrungen einmündeten, verdanken wir wohl die wichtigste Erkenntnis der modernen Kinderheilkunde, nämlich die einzigartige Kompetenz des jungen Säuglings. Gemeinsam mit seiner Frau Mechthild gründete Papousek eine eigene Abteilung, die sich in besonderer Weise mit dem jungen Säugling beschäftigte. Diese Abteilung wurde von mir in das Kinderzentrum München geholt, als das Max-Planck-Institut aufgelöst wurde. Hier entstand ein diagnostisches Instrument, dessen Bedeutung für die Zukunft der Kinderheilkunde in aller Welt nicht unterschätzt werden kann: die Mikroanalyse des Interaktionsverhaltens zwischen Säugling und Mutter mittels Video. Diese Methode ist von München aus nun auch nach Prag zurückgekehrt und wird heute in Motol von dem Ehepaar Rodny praktiziert.

Die videogestützte Interaktionsdiagnostik hat uns wichtige neue Erkenntnisse gebracht. Die Gefährlichkeit der Geburt, die sich in der neonatalen Sterblichkeit dokumentiert, hat sich auch für die Mutter als eine weit stärkere Gefährdung erwiesen, als dies in der Sterblichkeit erkennbar wird. Die videogestützte Interaktionsdiagnostik hat gezeigt, dass vielfältige pathologische Erscheinungen, wie zum Beispiel abnormales Schreien der Säuglinge, vielfach in den Folgen einer mehr oder minder deutlichen Schwangerschaftspsychose begründet sind, welche die Mütter unfähig machen, mit ihrem Säugling optimal zu kommunizieren.

Die videogestützte Interaktionsdiagnostik hilft uns bei der Sprachanbahnung hörgeschädigter Säuglinge. Wie wichtig dies ist, hat uns die Sprachentwicklung gehörloser Kinder gezeigt. Im Alter von sechs Monaten hörte in der Münchner Funktionellen Entwicklungsdiagnostik das Sprechalter auf. Die Kinder begannen zu verstummen. Aus dieser Erkenntnis entstand ... nach einer konsequenten Frühdiagnostik von Hörstörungen. Das von Herrn Giebel geschaffene Echo-Screen schuf die Möglichkeit, Hörstörungen bereits bei der Geburt aufzudecken und mit der Mutter konkrete Programme der frühen Kommunikation zu praktizieren. Aus diesen Erkenntnissen heraus wurde die frühe Sprachanbahnung zur neuen Aufgabe der Kinderheilkunde. Das Sprechalter gehört ja zum festen Bestandteil der Münchener Funktionellen Entwicklungsdiagnostik.

Die Erfolge dieser präverbalen Sprachförderung sind fast unglaublich. Aus gehörlosen Kindern wurden normal sprechende Erwachsene und dies auch ohne das neue Wundermittel des Cochlear-Implant. Trotz ihrer Hörstörung lernten die Jugendlichen, sich normal in die Gesellschaft einzugliedern, normal zu studieren und normale Examina wie das Physikum zu bestehen.

So verbinde ich diese kurze Dankesrede mit einem tiefen Dank an die Forscher der Karls-Universität, denen ich in Freundschaft verbunden war und bis heute in Freundschaft verbunden bin. Dabei denke an den verstorbenen Prof. Svejcar, der noch vor seinem Tod meinem Freund Johannes Pechstein schrieb, dass er in der tschechischen Gesetzgebung einer Finanzierung der Mütterleistungen einen großen Fortschritt für die Entwicklung der Kinderheilkunde sieht. Ich denke an Prof. Blazek, den letzten Direktor der Prager Findelanstalt. Ich denke auch an Dozent Dr. Vladimir Vlach, der mit seinen Forschungen über die frühkindlichen Reflexe Weltruhm erlangte und dem die deutschen Kinderärzte durch jahrelange Fortbildung in Brixen zu Dank verpflichtet sind. Mein Dank gilt nicht zuletzt meinen anwesenden Freunden, wie Prof. Dunovsky, Prof. Matejcek, Prof. Janda, Prof. Komarek, Prof. Koutecký und Dr. Sturma, mit deren Hilfe ich hoffe, in Motol eine Neugeborenen-Entwicklungs-Rehabilitation aufbauen zu können, welche diese einzigartigen Prager Aktivitäten zusammenfasst zu einer Frühest-Rehabilitation, die Prag wieder zu einem Vorbild machen wird.

Im Rahmen dieser Studien möchte ich nicht zuletzt unsere engen Kontakte erwähnen, die mit meiner Entdeckung verbunden sind, nämlich die Montessori-Heilpädagogik. Hier entstand ein Konzept für die Entwicklungs-Rehabilitation, das in der Zusammenarbeit zwischen München und Prag für ganz Europa vielfältige Frucht zu bringen imstande ist.